

Temporalitat femenina en una relectura del mite de la Sibil·la

Elsa Plaza Müller

Em correspon a mi d'aproximar-vos a la primera de les obres, *Sibil·la*, que conforma, amb *Domus Aurea* i *Antikeres*, aquesta trilogia que es va anar constituint al llarg dels anys com a treball de col·laboració entre Nora Ancarola i Marga Ximenez. Trilogia que fa referència a les vivències personals i a l'espai de la privacitat.

Sibil·la, per ser la primera de la sèrie, és la que insinua el lloc d'allò més íntim, d'allò que de vegades roman soterrat en el nostre inconscient i treu el cap en forma d'enunciats, o gestos, que generalment ens són difícils d'interpretar. Tal com ho eren les fórmules oraculars d'aquestes endevinaires que s'anomenaven precisament sibil·les.

Sibil·la podria llegir-se així com el començament d'un camí, des del que és privat subjectiu cap al que és privat comú o comunitari. O el que pot tenir de compartible allò que sovint es creu com una experiència totalment subjectiva i intransferible.

Aquest treball d'exegesi, de treure cap a la llum, s'iniciava amb la instal·lació que, com ja he dit, portava per títol *Sibil·la*, la qual es va treballar especialment per a la inauguració de la sala *La interior bodega*, a la qual s'accedeix baixant. Descens, o internament, que s'iniciava ja en el mateix nom del lloc triat per a la instal·lació d'aquesta obra, i que evoca una estrofa del *Càntic espiritual* de Sant Joan de la Creu.

**En el celler interior
del meu Estimat beguí i, quan sortia
per tota aquesta horta,
ja no sabia res,
i perdí el bestiar que abans seguia.**

*En la interior bodega
de mi Amado bebí y, cuando salía
por toda aquesta vega,
ya cosa no sabía,
y el ganado perdí que antes seguía.*

L'obra va ser pensada per aprofitar la morfologia i els accidents del lloc on es va instal·lar. Això donava l'oportunitat de treballar-ne bona part *in situ*, la qual es va procurar d'acoblar a aquesta petita i misteriosa sala del carrer de Ferlandina del Raval de Barcelona, que evoca, per la seva arquitectura, aquell espai on tenien lloc les profecies de les sibil·la: generalment una cova o el lloc més recòndit del temple. La instal·lació al·ludia, precisament, al mite d'una de les sibil·les, perquè era aquest un nom genèric.

S'explica que el nom de Sibil·la prové de la primera Pítia o Pitonissa que va actuar a l'oracle de Delfos. Dona que s'encarregava d'interpretar i donar resposta a les diverses consultes que se li feien, consultes de tot tipus i per a tothom, des de reis fins a persones humils. Les respostes es pronunciaven sempre en vers hexàmetre.

Una de les sibil·les més famoses, i a la qual es refereix la instal·lació, és la Sibil·la que es trobava en el santuari de Cumes, a la badia de Nàpols, al qual s'accedia penetrant dins una caverna profunda, a través d'espais que alternaven la llum i la foscor en una successió de dotze galeries curtes, al fons de les quals es trobava instal·lada la Sibil·la, que donava el veredict sobre la qüestió requerida.

S'explica, de la de Cumes, que el déu Apol·lo, atret per la seva bellesa i saviesa, es va enamorar d'ella i li va oferir concedir qualsevol desig. Aquesta va sol·licitar viure tants anys com grans de sorra contingués la seva mà; n'hi van cabre 900. Apol·lo li va concedir el desig a canvi que no tornés a veure la seva terra natal: la localitat grega d'Eritras. Exiliada a Cumes va viure molt de temps, fins que un dia va caure a les seves mans una carta amb un segell de ceràmica, confeccionat amb terra d'Eritras, i diuen que en veure-ho va morir.

Una altra llegenda –i aquesta és la que reprenen Nora Ancarola i Marga Ximenez– diu que, en el seu desig de llarga vida, Sibil·la va oblidar demanar-li a Apol·lo la joventut eterna. Pel que va anar envellint i enxiquint-se, fins a esdevenir un ésser diminut que es guardava en una gàbia, a l'entrada del temple del déu, i era objecte de burla per part dels nens que passaven per allà, als quals ella responia, invariablement: "Només em vull morir".

Els coneguts com llibres sibil·lins serien el compendi de les profecies reunides per la Sibil·la de Cumes. Aquests llibres, segons la tradició, haurien estat portats a Roma per la mateixa Sibil·la de Cumes i, després de la pèrdua d'alguns, es custodiaven en el temple capitolí de Júpiter. L'incendi d'aquest temple, de l'any 82 aC, va comportar la crema d'aquests llibres primitius. Van ser, amb el temps, reemplaçats per una compilació de textos pagans, orientals, jueus, i finalment alguns de cristians, que són els que avui es coneixen com a textos sibil·lins. És en un d'aquests llibres on –hom diu– estan anunciats els miracles dels Evangelis, l'Assumpció de Crist, la destrucció de les ciutats paganes i l'arribada de l'Edat d'Or. El *Cant de la Sibil·la*, que des d'època medieval es recrea en algunes localitats de l'àmbit català per Nadal, abans de la missa del Gall, està inspirat en aquests textos.

En la instal·lació a la qual estic fent referència se senten com a fons, interpretats per Rosa Maria Aguadé i a manera de *Cant de la Sibil·la*, cants amb lletra i música de la mística, filòsofa i humanista alemanya del segle XII, Hildegard von Bingen, coneguda a la seva època com la Sibil·la del Rin Una Sibil·la molt particular i insubmissa amb les autoritats religioses.

Com gairebé totes les dones estimades pels déus, la Sibil·la de Cumes –la triada per Nora Ancarola i Marga Ximenez com a referent de la seva instal·lació– té un destí tràgic. Com si la seva saviesa, el seu do profètic i la seva bellesa haguessin de ser mereixedores d'una terrible punició. Aquesta és l'exhibició davant de tothom del seu deteriorament físic, permanent i en augment, la qual cosa motiva la burla i, per tant, el càstig gairebé etern. Com si el déu vengés la seva pròpia debilitat en el cos que havia estimat.

Encara que la Sibil·la de la instal·lació no compleix el rol de profetessa d'esdeveniments futurs –que són aliens al seu propi destí–, sinó que la Sibil·la parla allà i reflexiona sobre si mateixa; la seva mirada, que veu en el temps, es gira cap al seu interior, cap al seu esdevenir, cap al seu passat com a nena, cap al seu present com a jove bella i sàvia, i cap al seu futur com a dona gran. I aquesta obra recrea aquests tres moments:

El primer, realitzat per Nora Ancarola, fa referència a la infantesa, en la veu de la nena que llegeix un text, la veu titubejant davant d'un text que tracta d'entendre, però que evidentment encara li és difícil. Text que, precisament, explica l'exigència de bellesa i eterna joventut, a la qual l'ha de sotmetre la societat on es desenvoluparà la seva vida d'adult: *"El nostre cos, i sobretot el cos femení, és l'espai on es discuteixen i resolen els valors sempre canviant de la nostra cultura. Per això ens és difícil comprendre la relació, moltes vegades d'incomoditat, que tenim amb ell. I a la manera de Santa Teresa, i sobretot durant l'adolescència, arribem a sentir el cos com una presó. Però, a diferència de la Santa, no tractem d'oblidar-lo per guanyar el cel, sinó que insistim a modificar-lo per guanyar un espai a la terra, és a dir, en la mirada que ens jutja."*¹

El segon moment, també dut a terme per la Nora, està representat per la imatge d'una jove de rostre perfecte i sense cap marca, que encarna, precisament, el personatge d'aquesta Sibil·la de la qual Apol·lo s'enamora. Profetessa valoritzada com a jove, bella i útil pels seus dons.

El tercer moment de la vida d'aquesta Sibil·la particular el compon una altra de les peces, aquesta vegada treballada per Marga Ximenez. Allà el cos femení és representat pel gronxador que penja del sostre de la sala, en el tauler del qual, tot aprofitant una ferida de la fusta, s'obre un sexe realitzat amb un teixit tou: les muscleres –tan característiques com a elements de les obres anteriors de la Marga, i que ella sempre cus de determinada manera–, i en aquest cas les farceix amb teixit d'antigues calcetes de cotó, tot expressant, sense ambigüitats, la feminitat d'aquest cos a què es fa referència. Gronxador/cos, que en el seu moviment característic evoca el recorregut vital, com una Via Làctia, l'origen mitològic de la qual és precisament la llet sorgida del pit d'una deessa: Juno o Hera.

Com a reafirmació d'aquest origen lacti del camí a recórrer, un plat de porcellana (que va pertànyer a l'àvia de Marga Ximenez), replè de pols d'or, expressa l'aliment primordial de la vida: la llet materna. Espai del record i de vivències passades (en la copa trencada que també forma part de la instal·lació), i del futur que el vaivé del gronxador també insinua. Tresor

---

¹

acumulatiu de moments viscuts, que formen la memòria de l'èsser: Via Làctia, camí de pelegrinatge, evocat a les soles de sabata gastades. Camí de Sant Jaume, a la recerca de l'"or del temps". Reflexió sobre la vellesa i el deteriorament del cos, que s'inscriu en el text de la seva mare –que pot llegir-se en el mirall disposat sota el gronxador–; i sobre l'acompanyament i la cura que això requereix, com se suggereix en el vídeo que complementa aquesta part. S'hi veu com camina una anciana amb l'ajut d'un caminador.

A partir d'aquesta instal·lació, que continuarà en *Domus Aurea*, s'inicia un ascens cap a l'exterior de la cova de la Sibila. Fins i tot podria associar-se a la metàfora d'un naixement, des del mite d'una certa feminitat, que conté la història de la Sibila, cap al fet de ser dona en el món. Es tractaria així d'un qüestionament de l'aprenentatge del ser femení, que comença per l'èsser nena, en una societat que li exigirà bellesa i joventut eterna i, tal com li passa a la Sibila, la punició quan perdi aquests atributs.

En el nostre món, el càstig per aquesta pèrdua no serà el tancament en una gàbia de canari a l'entrada del temple d'Apolló, però sí la burla dissimulada, la precarietat laboral, la inseguretat i la insatisfacció eterna cap al seu cos, que sempre li serà aliè. Llevat que la Sibila, les sibil·les, profetitzin i realitzin el seu propi destí, de transformar els seus dons en força. I es decideixin a caminar amb la convicció que els déus, tots ells, han mort.

Elsa Plaza Müller

És doctora en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona, professora convidada a la Universitat de Barcelona i associada a la Universitat Autònoma. Beca de l'Institut de Recerca de l'Hospital de Sant Pau. Experiència com a becària postdoctoral del Departament de Neuropsicologia i de la Unitat de demències de l'Hospital de Sant Pau. Taller d'estimulació cognitiva a càrrec de la Dra. Carmen García, 1997-2000.

Des de 1999 fins a l'any 2003 va formar part del grup *Multiculturalisme i gènere* dirigit per la Dra. Mary Nash. Beca de l'Institut Català de la Dona; treball de recerca *Feminisme i Societat. Teoria i Representació. Aportacions del Feminisme a l'art i a la cultura visual en general*. Beca de l'Instituto de la Mujer, de Madrid; seminari *Feminismo y Sociedad. Teoría y representación. Aportaciones del feminismo al arte y a la cultura visual*, Universitat Ramon Llull. Escriptora i assagista, des de l'any 1975 ha participat en diversos projectes culturals relacionats amb polítiques de gènere, i publicat articles i realitzat conferències sobre l'art i les dones. Té dues novel·les publicades: *Rojiza penumbra* (Editorial Barataria, 2006), i *El cielo bajo los pies* (Ed. EDHASA, 2009); i en procés d'edició, *El magnetismo del viento nocturno*.